

Har amterne et identitetsproblem? Lidt om at føre våben og føre sig frem af Nils G. Bartholdy

The moral is,
leave ephemeral logos to the media boys
and immemorial symbolism to the heralds
(J. P. Brooke-Little, *engelsk våbenkonge*,
i "The Coat of Arms" 1990)

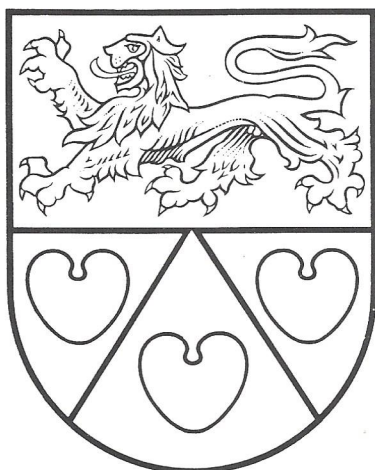
Ernst Verwohlt har en meget stor del af æren for, at danske amter efterhånden fik officielt godkendte våbener i fortsættelse af det initiativ, som Poul Bredo Grandjean tog i 1936. Verwohlt spillede en aktiv rolle, da våbenerne for Københavns Amt, Roskilde Amt, Vestsjællands Amt og Nordjyllands Amt blev til, og har måske også haft en finger med andre steder. Desuden sørgede han for, at de primærkommuner i Roskilde Amt, der ikke havde våben, fik et. Det enestående heraldiske ur i Roskilde Amtsgård med våbenskjolde for 11 primærkommuner og amtskommunen, der er malet af kgl. våbenmaler Aage Wulff, står som et monument over denne bedrift. Verwohlts interesse for heraldikken i almindelighed har resulteret i arbejder om herolder og turneringer, Hvide-slægtens heraldik og våbenret.

Det sidstnævnte begreb er relevant i forhold til kommunerne. Siden 1936 har de kunnet anmelde deres godkendte våbener til et særligt register for kommunevåbener i Patentdirektoratet. Når en kommune på denne måde har forbeholdt sig ret til sit våben, er uhjemlet brug strafbar i medfør af en paragraf i straffeloven. Oprindeligt var det Indenrigsministeriet, der på grundlag af en udtalelse af statens heraldiske konsulent godkendte kommunevåbener. I dag er Rigsarkivets godkendelse af et kommunevåben

forudsætningen for, at det kan indregistreres. Godkendelsen, der omfatter en éntydig definition af figurer og farver, den såkaldte blasonering, sikrer, at våbenerne er heraldisk korrekte. Som Rigsarkivets heraldiske sagsbehandler har jeg i 1985 samarbejdet med Verwohlt om godkendelsen af våbenet for Nordjyllands Amt. Dermed havde alle amter et godkendt våben. Da Amtsrådsforeningen i 1986 udgav en bog på flere sprog om amtskommunernes virke, blasonerede Verwohlt og jeg samtlige amtsvåbener på dansk, engelsk, tysk og fransk. Ingen, heller ikke i udlandet, kan herefter være i tvivl om de danske amtsvåbeners indhold og farver. I Amtsrådsforeningens festskrift *Amter og amtsråd de første 150 år*, 1991, redegjorde Verwohlt ikke uden stolthed for tilblivelsen af de danske amtsvåbener, herunder også fremskyndelsen af arbejdet med nogle af dem, så alle dengang aktuelle amtsvåbener kunne broderes på dækkeservietter, der var amternes sølvbryllupsgave til kongeparret i 1960. Med den formaliserede godkendelse, den kodificerede retsbeskyttelse og den almindelige kendskab til dem skulle man tro, at de danske amtsvåbener er sikret mod misbrug og forvanskning. Meningen med at godkende og beskytte våbenerne er at styrke de offentlige myndigheder, ikke at genere dem. Hvor utroligt det end lyder, er flere amter begyndt at undergrave deres egen stilling på dette område enten ved at gengive våbenet på en måde, der kunstnerisk set er for ringe, eller ved simpelt hen at ændre dets indhold.

Det senest fastsatte amtsvåben, Nordjyllands, er komponeret med udgangspunkt i det gamle Hjørring Amts våben og blev fremragende tegnet i 1985 af litograf Aage Petersen. I stillingsopslag fra amtet i dag figurerer våbenet i en ussel gengivelse. Det kan man ikke være tjent med i Nordjylland, hvis tradition for at bruge våben går tilbage til 1793.

I realiteten er Bornholms Amts våben med en drage det ældste amtsvåben i Danmark, da figuren er identisk med det våbenmærke for Bornholm, som allerede Frederik III anvendte for at markere, at de fribårne indbyggere efter svenskekrigene havde overladt øen til kongen. Ved kgl. resolution blev det i 1942 Bornholms Amts våben og den gang tegnet i Fr. Britzes prægtige streg. Men det værdsætter øen åbenbart ikke længere.

*Nordjyllands Amts våben,
tegnet af Aage Petersen, 1985*

*Nordjyllands Amts våben i
stillingsannonce, 1998*

*Bornholms Amts våben,
tegnet af Fr. Britze, 1942*

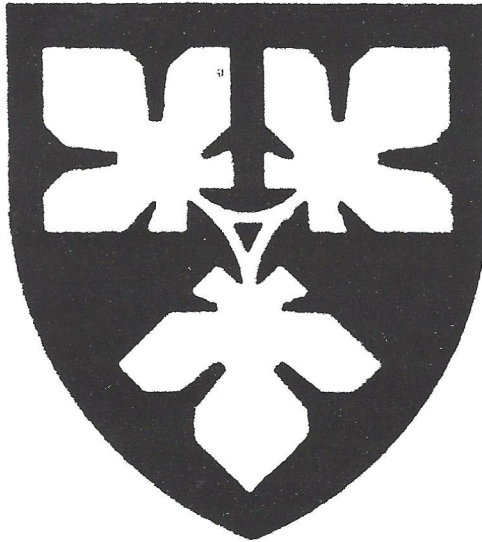
*Bornholms Amts "logo" i
stillingsannonce, 1998*

*Sønderjyllands Amts våben,
tegnet af Aage Wulff, 1980*

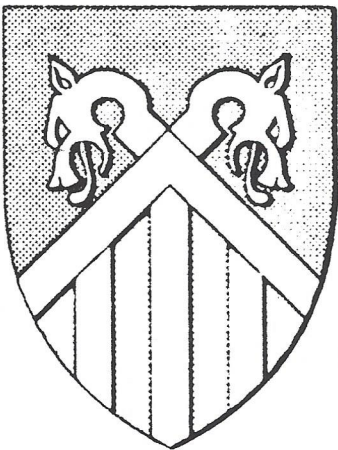
*Sønderjyllands Amts "våben"
i stillingsannonce, 1998*

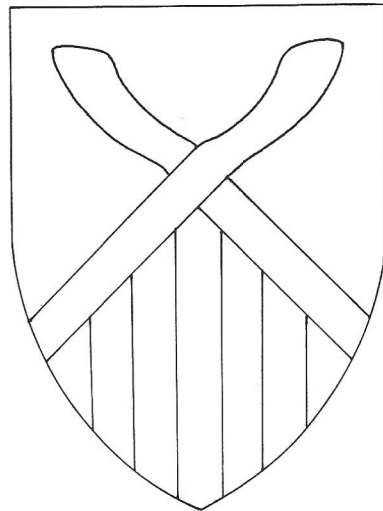
Forenklet udgave af Fyns Amts våben, der gengives med forkerte farver

Forenklet udgave af Københavns Amts våben, der gengives med forkerte farver

*Vestsjællands Amts våben
i Aage Wulffs streg*

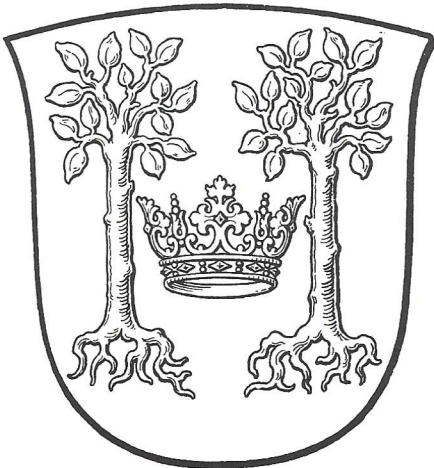
*Udkast til våben for Vestsjællands Amt
udført af Tegnestuen le & neel, 1996*

*Ringkjøbing Amts våben
tegnet af Paul Warming, 1960*

*Jacob Jensen Designs version af
Ringkjøbing Amts våben, 1997*

*Frederiksborg Amts våben
tegnet af Fr. Britze, 1936*

*Frederiksborg Amts "bomærke",
1993*

En smart reklamemand har nu tegnet et "logo" ud fra Bornholms omrids og antydnet lidt af det traditionsrige dyr ved hjælp af et par streger.

Sønderjyllands Amt fik i 1980 et våben med de to slesvigske løver, der holder en Dannebrogsvimpel. Våbenet, hvis indhold er inspireret af et segl brugt af hertug Valdemar Erikssøn og kendt fra 1307 med to løver, der holder en lensfane, blev mesterligt tegnet af Aage Wulff som et værdigt mærke for den nationalt sindede landsdel. I dag møder man våbenet i en udgave, der ikke svarer til det officielt fastsatte. De stolte løver er omtegnet til to kluntede puddelhundelige dyr under en frit svævende vimpel, idet man har fjernet fanestangen. Det hele er anbragt i en skjoldform, der er ukendt i heraldikken.

I 1976 blev der fastsat et meget enkelt våben for Fyns Amt: tre sammenhængende guld humleblade i rødt. Humlebladene valgtes, fordi den berømteste fynske digter, H. C. Andersen, i sit digt "I Danmark er jeg født" bruger udtrykket "æblegård og humlehave". Et tidligere amtsrådsmedlem, Svend Johansen, der havde oplevet, at de tre oprindelige fynske amter blev sammenlagt i 1970 med skabelsen af det nye våben med tre humleblade til følge, skrev i 1994 til Rigsarkivet, at social- og sundhedsvæsenet i Fyns Amt anvendte et våben i helt andre farver end de godkendte; humlebladene var hvide på grøn bund. Svend Johansen henvendte sig også til Amtsrådsforeningen og henviste til et brev fra Rigsarkivet til foreningen. Formanden, Kresten Philipsen, nøjedes med at drage den konklusion, at Rigsarkivets brev ikke indeholdt nogen forespørgsler til Amtsrådsforeningen. Året efter henvendte en borger i amtet, Jørgen Wielandt, sig til amtsborgmester Karen Nøhr og gjorde opmærksom på, at det grønne skjold med tre hvide humleblade på busserne var forkert, og han undrede sig over, at våbenet på sygesikringsbeviserne havde samme farver, "og det til trods for at der her må være tale om en fordyrelse i fremstillingen, eftersom farverne rødt og gult i forvejen anvendes på disse beviser". Han opfordrede amtsborgmesteren til at foranledige, "at Amtets våben fremover - som en naturlig ting - skal "staves" (gengives) rigtigt!". I sit svar anførte Karen Nøhr bl. a., at der i en informationskampagne i 1985, altså kun ni år efter

det officielle våbens fastsættelse, indgik et designprogram. "Målet hermed var ikke blot at give plads for et nutidigt bomærke, men i høj grad også at tage hensyn til økonomien...". Den grønne farve var "kendetegnet ved friskhed og høj grad af genkendelighed". Det forholder sig imidlertid sådan, at to våbener med samme figurindhold, men i forskellige farver, er to forskellige våbener. Et bestemt våben har bestemte farver, og det er afgørende for identiteten.

Det mener man åbenbart ikke i Københavns Amt, som i 1994 anmodede Rigsarkivet om at godkende, at dets våben herefter blev gengivet med ændrede farver og i denne skikkelse blev indregistreret i Patentdirektoratet. Man ønskede, at kronen og de tre søblade for fremtiden skulle være hvide (sølv) i blå. Rigsarkivet kunne ikke imødekomme anmodningen, fordi krone og søblade ifølge den officielle fastsættelse ved kgl. resolution i 1959 skal være guld. Rigsarkivet henviste til, at våbenets komposition og farvelægning historisk hører sammen med det samtidigt fastsatte våben for Roskilde Amt, hvis figurer, en bispehue og tre roser, ligeledes er guld. Da Københavns Amts territorium ikke var ændret i tidens løb, det fastsatte våbens symbolindhold stadig måtte forekomme relevant, og amtet ikke havde skiftet navn, havde Rigsarkivet vanskeligt ved at finde en rimelig begrundelse for en officiel forandring af våbenet. Rigsarkivet, der orienterede Amtsrådsforeningen uden at møde nogen forståelse, fastslog også, at det er et særkende ved offentlige våbener, at de er beregnet på at blive ført kontinuerligt og derfor må fremtræde med et konstant figur- og farvemæssigt indhold. Amtet henvendte sig påny til Rigsarkivet og anførte, at man i samarbejde med bl. a. Peter Bysted Design havde gennemført et samlet designprogram, der involverede en forenkling af våbentegningen og brugen af blå og hvidt, således at der ved trykning ikke kræves mere end én farve. Amtet ønskede nu både en registrering af det oprindelige våben fra 1959 og en registrering af den blå-hvide udgave "som dagligt logo". Rigsarkivet, der som officiel rådgiver i spørgsmål om offentlige våbener nødvendigvis må lægge heraldikkens regler til grund for sine udtalelser, meddelte, at det fastsatte våben fra 1959 kunne indregistreres.

Der hersker kunstnerisk frihed til at udforme et våben, også til at forenkle det, men det må ske på basis af den givne blasonering. Det fik jeg i 1996 lejlighed til at forklare repræsentanter for Vestsjællands Amt. Man var i gang med at udarbejde "en fælles designlinie for amtet" og havde den holdning, "at amtsvåbenet skal bevares i en eller anden form". Våbenet med et gavlmotiv inspireret af rekonstruktionen af vikingeanlægget Trelleborg var ikke ældre end 1981. Aage Wulff tegnede det den gang med to pragtfulde dragehoveder, der på markant måde karakteriserer dette originale våben. Arbejdet med "en fælles designlinie" var efter samråd med Dansk Design Center overladt til Tegnestuen le & neel, der for amtsvåbenets vedkommende kom med den forbløffende vurdering, "at dragehovederne virker "indadvendte" og mangler stolthed". Tegnestuen anbefalede i stedet, "at det nye amtsvåben tegnes med udgangspunkt i Trelleborgs gavl, således som den rent faktisk er udformet". Det er temmelig naivt at tro, at det hus, der på grundlag af stolpehuller i jorden blev rekonstrueret i 1942, i detaljer svarer til virkeligheden. På tegnestuens udkast til brevpapir ses i et skjold en gavl med to simple krydslagte træstykker, der just ikke udtrykker stolthed. Der er slet ingen grund til at erstatte de spændende dragehoveder, som er nævnt i den officielle blasonering.

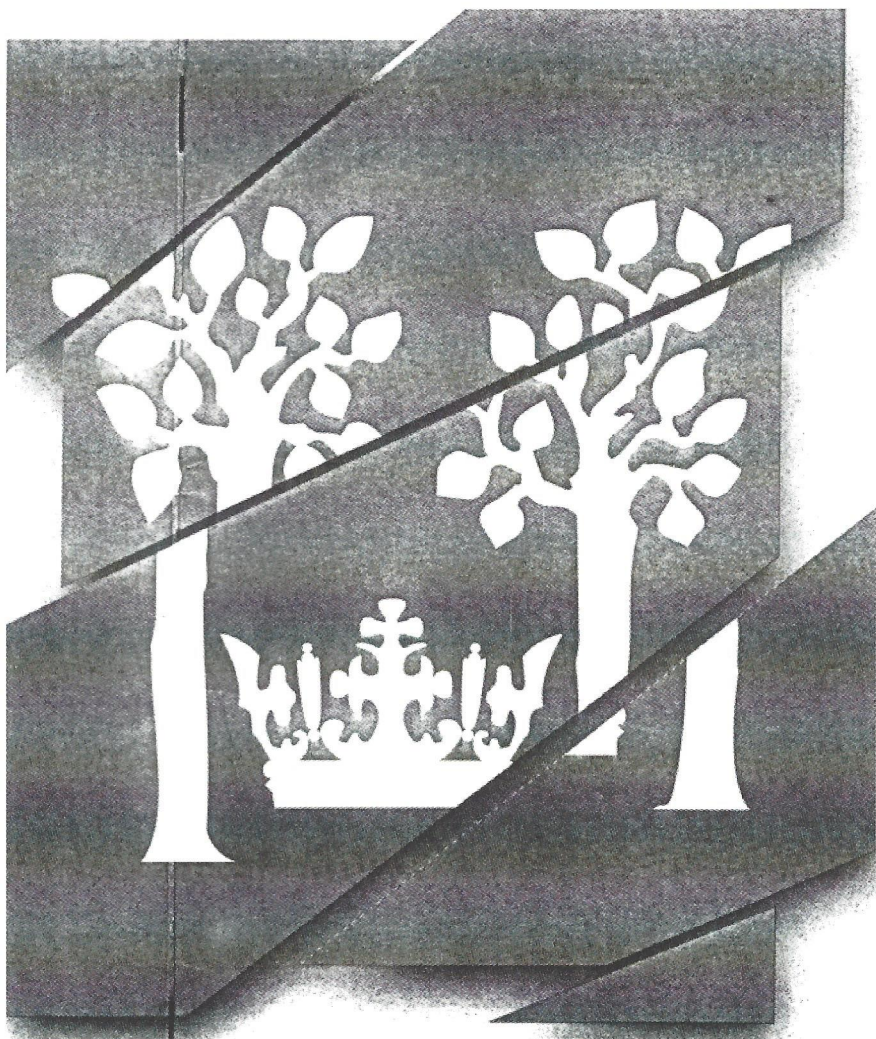
Ringkjøbing Amts våben, et guld kronhjortehoved og tre sølv stjerner, blev fastsat ved kgl. resolution i 1960. Amtet spurgte i 1997, om Rigsarkivet havde kommentarer til en "moderniseret" udgave af våbenet udarbejdet af Jacob Jensen Design, der havde gengivet hjortehovedet alene ved hjælp af en gul konturstreg. Derved fremkom der i heraldisk henseende en anden figur, der enten kan beskrives som "gennembrudt" eller opfattes som det, man i heraldisk terminologi kalder en "skygge". Rigsarkivet oplyste amtet om, at det er bundet af den officielle blasonering, men ikke af den oprindelige tegning, og at det konturerede forslag var et godt udgangspunkt for en korrekt, fladedækkende gengivelse. Rigsarkivet gjorde endvidere opmærksom på, at stjernerne var tegnet alt for små. Heraldiske figurer skal udfylde skjoldet mest muligt. Et halvt år efter fremsendte amtet en fuldt færdig designmanual med de samme heraldiske fejl og meddelte, at man var af den opfattelse, "at den vedlagte udgave

af amtsvåbenet opfylder de heraldiske hensyn, Rigsarkivet har gjort opmærksom på i sagen".

Frederiksborg Amt fik i 1936 et våben med to træer omkring en krone. Træerne symboliserer den skovrige egn og kronen Christian IVs Frederiksborg, som amtet har navn efter. Skjoldbunden er rød og de nævnte figurer guld. Det er næppe tilfældigt, at man valgte de oldenborgske farver; de understreger overensstemmelsen mellem våbenmotiv og amtets navn. Som det er sædvane i god heraldik, tegnede Fr. Britze træerne stiliseret og med synlige rødder, der muliggjorde en harmonisk indramning af kronen. I 1993 meddelte amtet Rigsarkivet, at amtsvåbenet ikke længere skulle bruges på brevpapir, tryksager m. m. Til dette formål skulle et nyt tegnet "logo" benyttes. Om dette udtalte amtet, at der "er i udformningen af logoet lagt vægt på at bevare indholdet fra amtsvåbenet". Rigsarkivet gjorde amtet opmærksomt på, at dets officielle våben i sin tid var fastsat ved kgl. resolution med farverne rødt og guld (gult) og indregistreret sådan. Rigsarkivet konstaterede, at i det firkantede "logo" er figurerne hvide på rød baggrund, og at træerne er rodløse. I amtets designmanual fra 1994 skrev amtsborgmester Kirsten Ebbensgaard bl. a.: "Jeg føler desuden, at amtsvåbenet fra 1936 er ude af trit med Frederiksborg Amt, sådan som vi tænker og arbejder i dag. Derfor afløses i daglig brug amtsvåbenet med det nye amtsbomærke, der i højere grad bærer præg af den tid vi lever i".

For at det hele kan fremtræde rigtig smart, er det nye "amtsbomærke" på omslaget skåret i stykker. Når en fornem misdæder i gamle dage skulle henrettes, sønderbrød bøddelen hans våbenskjold på retterstedet som tegn på den dødsdømtes vanære.

Bill. næste side: Omslaget til Frederiksborg Amts designmanual, 1994

Fælles grafisk præg

For Frederiksborg Amts forvaltninger og institutioner